

หัวข้อที่ 40

จุดมุ่งหมายทางนามธรรม ทางเลือกของการเปลี่ยนแปลงที่ 3

อาจารย์นฤมล ธีรวัฒน์

ภาควิชาประวัติศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๑) เรื่องที่จะพูดในวันนี้ คือทางเลือกของความเปลี่ยนแปลงที่ 3 ซึ่งหมายถึงแนวคิดของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน แนวคิดที่จะนำเสนอ จะมีท่านพุทธทาสภิกขุจากวงการศาสนา รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งเป็นผู้นำชาวบ้าน และขบวนการที่เรียกกันว่าองค์กรพัฒนาเอกชน

๒) ท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นที่รู้จักกันดีทั้งในหมู่ชาวไทย และต่างประเทศว่าเป็นพระนักปฏิรูปที่สำคัญของไทย ท่านได้ศึกษาค้นคว้าพระคัมภีร์ภาษาบาลี และพระไตรปิฎกอย่างลึกซึ้งแตกฉานรวมทั้งได้ศึกษาหลักธรรมจากศาสนาอื่น และติดตามข่าวสารต่าง ๆ และได้เผยแพร่พระธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาให้คนสมัยปัจจุบันเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้จริง ๆ เรื่องที่ท่านเทศน์สั่งสอน จึงมีนัยะสัมพันธ์กับชีวิตในโลกปัจจุบัน

๓) ท่านพุทธทาสเห็นว่าขณะนี้โลกเรากำลังดำเนินไปสู่ความวิบัติ โดยเฉพาะช่วง 50 กว่าปีมานี้ เนื่องจากมีความเป็นวัตถุนิยมมาก วัตถุนิยมในความหมายของท่านคือการนิยมรสอร่อยทางวัตถุ ทางเนื้อหนัง ไม่นิยมรสอร่อยทางจิตใจคือธรรม คนสมัยนี้บูชากิเลส จนทำให้คนเห็นแก่ตัว ไม่คำนึงถึงศีลธรรมที่คนสมัยก่อนยึดถือ ไม่คำนึงถึงแก่นของศาสนาต่าง ๆ ที่สอนคนไม่ให้เห็นแก่ตัว คนจึงเบียดเบียนกันเอง จนในบางที่ เกิดสงคราม

๔) เพราะแรงของวัตถุนิยม คนกำลังทำลายทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างล้างผลาญ ไม่เกิดประโยชน์ และเกินจำเป็น เพื่อตอบสนองระบบอุตสาหกรรม จนเกิดเป็นปัญหาทางระบบนิเวศน์วิทยาที่วิกฤติอยู่ น่าสังเกตด้วยว่าท่านพุทธทาสถือว่าลัทธิอุตสาหกรรมนิยมก็มีรากฐานมาจากวัตถุนิยมเช่นกัน

ด้วยเหตุตั้งนั้น ท่านพุทธทาสจึงมีความเห็นว่าโลกกำลังจะวินาศ ทางรอดที่ท่านพุทธทาสเสนอคือให้ถอยหลังเข้าคลอง "คลอง" ในความหมายของท่านคือ พระธรรมหรือแนวทางที่ถูกต้อง หรือการกลับมาสู่ศีลธรรม โดยการละวางความเห็นแก่ตัวลงเสียเท่านั้น จึงเป็นทางออกของทั้งโลก

๕) ดังจะเห็นได้จากความตั้งใจ 3 ประการของท่าน ที่ท่านพยายามทำมาตลอดชีวิตของท่านคือ

1. ให้ทุกคนเข้าใจถึงแก่นของศาสนาตนให้ดี

ศาสนาทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่น จากการศึกษาหลักธรรมในศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์, เหล่าจิวและฮินดู ทำให้ท่านเห็นคุณค่าของทุกศาสนาว่าสอนให้มนุษย์เข้าถึง "ความรอด" แต่คนเรายังเข้าใจศาสนาไม่ถ่องแท้ ทำให้เกิดการแบ่งพรรคพวก และโลกนี้มีปัญหาขึ้นมา การทำผิดจากศาสนา คือ "การเห็นแก่ตัว" ถ้าละวางได้จะทำให้โลกนี้มีสันติภาพได้ ตั้งแต่เรื่องเล็กจนถึงเรื่องใหญ่

2. มีความเข้าใจกันเองระหว่างศาสนาต่าง ๆ

ไม่แก่งแย่งแข่งดีกัน ไม่เอาเปรียบกันในแง่ใด ๆ

3. พรากจิตของมนุษย์ออกมาเสียจากวัตถุนิยม

มานเห็นว่าในทางปฏิบัตินั้นทุกศาสนา พุทธ คริสต์ ฮินดู อิสลาม ต้องใช้วิธีการของตน ช่วยทำลายความเห็นแก่ตัวลง ให้เห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่ความถูกต้อง แม้ทุกศาสนาจะรวมกันไม่ได้ แต่ทุกศาสนาก็น่าจะร่วมมือกันตั้งเป็นองค์กรใหม่ คือ URO ย่อมาจาก United Religions Organization ถ้าตั้งขึ้นเองโดยตรงไม่ได้ เป็นที่ปรึกษาขององค์การสหประชาชาติก็ยังดี

๖) จากการสนทนากับท่านฟูกุโอะกะ นักปราชญ์ชาวญี่ปุ่นที่เน้นวิถีชีวิตและการเพราะปลูกแบบเกษตรกรรมธรรมชาติในพ.ศ.2523 นั้น ท่านพุทธทาสก็ได้กล่าวว่าควรใช้เกษตรกรรมแบบธรรมชาติแทนอุตสาหกรรม เพราะธรรมชาติได้สร้างพฤกษศาสตร์มาแล้วอย่างถูกต้อง ที่นี้มนุษย์ทำลายธรรมชาติ คือทำลายตัวเองให้อยู่ไม่ได้ระบบกลไกธรรมชาติไม่ค่อยจะทำลายธรรมชาติ ส่วนระบบอุตสาหกรรมทำลายธรรมชาติทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๗) โลกและบ้านเมืองจะเข้าสู่ความเป็นโลกพระศรีอารีย์ได้ ก็ต้องแก้ด้วยธรรมะที่ไม่เห็นแก่ตัว "เมตไตรย" คือความเป็นมิตร "ศรีอารียเมตไตรย" คือความเป็นมิตรชั้นเลิศ ทุกชีวิตเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันเสียทุกคน แล้วก็ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้และธรรมชาติทั้งปวง

ต้นไม้ก็มีความรู้สึกอยากรอด ไม่อยากตายเหมือนกัน แต่ไม่มีใครสนใจ เพราะมุ่งเอาแต่ความสะดวกสบายที่ได้จากการทำลายป่าไม้

๘) ในส่วนของพุทธศาสนานั้น นอกจากธรรมะ จะช่วยให้โลกรอดได้แล้ว ท่านพุทธทาสได้เจาะลึกในส่วนของสังคมไทยด้วย ว่าจะเอาธรรมะมาประยุกต์ใช้กับระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมืองอย่างไรบ้าง และแต่ละบุคคลเองจะต้องปฏิบัติธรรมอย่างไร

ท่านพุทธทาสอธิบาย คำว่า "ธรรมะ" ว่า ตามศัพท์บาลี สันสกฤต หมายถึงสิ่งทั้งปวง หมายถึงปรากฏการณ์ทั้งหลาย กฎความจริงที่มีอยู่ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หน้าที่ของมนุษย์คือต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ธรรมจึงเป็นทั้งตัวทางและเป็นทั้งตัวการเดินทาง และเปลี่ยนที่ที่สุดของการเดินทาง ท่านพุทธทาสได้ยกโลกุตระธรรมซึ่งเป็นธรรมชั้นสูงของพุทธศาสนา มาสอนให้พุทธศาสนิก เข้าใจถึงเรื่องนิพพานในศาสนาพุทธ

๙) นั่นคือเรื่องของ "อตัณหา" คือจิตที่ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยอะไรให้ผิดไปจากความจริง ถูกต้อง เป็นจิตพระอรหันต์ที่คงที่อยู่ในความถูกต้องไม่หวั่นไหว ไม่เปลี่ยนแปลงอยู่เหนือบวกละดับ

๑๐) ท่านเสนอให้มีการสอนโลกุตระธรรมให้แก่เยาวชน ตั้งแต่เด็กให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริง ให้เห็นถึงไตรลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ คือ อนิจจัง - ความไม่เที่ยง ทุกขัง - ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ที่มีใช่ตัวตน

๑๑) ระบบการศึกษาต้องจัดใหม่ตั้งแต่อนุบาลถึงมหาวิทยาลัยในลักษณะที่ควบคุมความเห็นแก่ตัว โดยใช้ "อนัตตา" เป็นเครื่องกลางป้องกันคนจากความทุกข์ เป็นเรื่องสูงสุดที่จะป้องกันตนเอง และโลกจากความวินาศ ในระบบการศึกษา ศีลธรรมศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ จะต้องอยู่ด้วยกันให้เป็นไปในทางที่จะทำให้เป็นมนุษย์ที่เต็ม คือ มีใจสูง ไม่ใช่เป็นเพียงคน

ประเทศไทยเป็นประเทศเล็ก ด้อยการพัฒนา ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งเดินตามกันเขา ไม่มีสติปัญญาของเราเอง ยิ่งพัฒนาก็ยิ่งไม่สงบ

ทางด้านการเมือง การปกครอง ท่านเสนอระบบธรรมิกสังคมนิยมแบบเผด็จการ ให้ ประชาธิปไตยมีศีลธรรมเป็นพื้นฐาน มีธรรมเป็นเผด็จการ คือทำอะไรเฉียบขาดมา ดำเนินงาน ระบบธรรมิกสังคมนิยมจะเน้นสังคมเป็นใหญ่ ไม่ใช่คนเป็นใหญ่ ประชาชนก็ต้องมีศีลธรรม และมีการควบคุมของรัฐบาลที่ถูกต้อง ซึ่งความหมายของ คำว่าถูกต้อง คือไม่เบียดเบียนใคร มีแต่คุณประโยชน์กับทุกฝ่าย

ทางด้านเศรษฐกิจนั้น ท่านอธิบายว่า เศรษฐกิจแปลว่าการงานที่ประเสริฐที่สุด การ ทำงานเมื่อได้ผลแล้ว ให้กินเก็บแต่พอดี ถ้าเหลือก็ให้ทำประโยชน์เพื่อสังคมหรือ สาธารณประโยชน์รูปแบบหนึ่งของความช่วยเหลือ คือ

ช่วยให้มีศาสนาอยู่ในโลก เศรษฐี แปลว่า ผู้มีความประเสริฐ เศรษฐีในปัจจุบัน นี้ถึงผู้น้อย ไม่เหมือนสมัยก่อนที่มีจิตใจช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ บำรุงสมณะชีพราหมณ์ ธรรมส่วนบุคคล คือจะต้องมีสัมมาทิฐิ ไม่เห็นแก่ตัว รู้จักธรรมะดีว่า คือหน้าที่ พื้นฐานคือทำให้รอดชีวิต หน้าที่ชั้นบนคือรอดจากทุกข์

๑๒) รศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เป็นนักวิชาการท่านหนึ่งที่ได้รับการยอมรับจากผู้ที่อยู่ในวงการนักพัฒนาอย่างกว้างขวาง แนวความคิดของ รศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่เสนอว่า ในการพัฒนาสังคมไทยนั้น ควรเป็นการพัฒนาโดยรักษาชุมชนหมู่บ้านให้คงอยู่ ทั้งนี้เป็นผลมาจากความพยายามในการประยุกต์งานทางวิชาการเข้ากับแนวทางการพัฒนา ซึ่งปรากฏรายละเอียดในหนังสือ เรื่องบ้านกับเมือง ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2520

จากการที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ พยายามใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้าน การคลุกคลีกับชาวบ้านในภาคต่าง ๆ ทำให้อาจารย์เห็น ลักษณะเดิมของหมู่บ้านไทยในอดีต ลักษณะเด่นอันนี้จะเป็นทางออกในการพึ่งตนเองของหมู่บ้าน

๑๓) ลักษณะเด่นของหมู่บ้านไทยคือ

ประการที่ 1 แรงเกาะเกี่ยวในชุมชนเหนียวแน่น มีลักษณะเป็นชุมชนที่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมและการทำมาหากินแบบรวมหมู่ ระบบกรรมสิทธิ์ เอกชนอ่อนแอ ระบบนี้เพิ่งจะมาพัฒนาระยะหลังรัชกาลที่ 4 และมากขึ้นหลัง

ประการที่ 2 ทรัพยากรพื้นฐานของชุมชนอยู่ในขั้นอุดมสมบูรณ์ ประชากรมีไม่มากนัก ทำให้กระบวนการสูญเสียที่ดินของไทยใช้เวลายาวนาน การเกิดชานาไร่ที่ดินเป็นไปอย่างช้า ๆ กินเวลานับร้อยปี

ประการที่ 3 รัฐและทุนนิยมที่เข้าไป ไม่ได้ทำลายตัวหมู่บ้านในอดีต เพียงแต่เข้าไปเอาทรัพยากรแล้วก็กลับออกมา

ลักษณะเด่นทั้ง 3 ประการนี้ ดำรงอยู่จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 พ.ศ.2504 จึงค่อย ๆ สลายไป ถ้ามองทางด้านวัฒนธรรมยิ่งเห็นชัดกว่าระบบการผลิต นักพัฒนาเอกชนได้ยืนยันถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งแสดงออกโดยผ่านพิธีกรรมเช่นความเชื่อผีบรรพบุรุษ หรือความเชื่อดั้งเดิมในระบบครอบครัว

๑๔) นับจากแผนพัฒนาแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา ชุมชนหมู่บ้านค่อย ๆ สลายตัวโดยไม่มีสถาบันอื่นเข้ามารองรับ การเข้ามาของรัฐและทุนนิยมซึ่งนับวันยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้นได้เอาเปรียบชนบท หมู่บ้านถูกกำหนดความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ถูกขูดรีดจากรัฐและระบบนายทุน วัฒนธรรมพื้นบ้านถูกทำลาย หรือถูกเปลี่ยนรูปเป็นเพียงสินค้า

การสลายตัวที่ไม่มีสถาบันอื่นมารับแทนที่ชุมชนนั้น ๆ ก่อให้เกิดความเจ็บปวดในสังคมแต่เดิม หมู่บ้านคือสถาบันชีวิตของชาวบ้าน เมื่อชุมชนล่มสลายชาวบ้านก็หมดทุกอย่าง ไร่ที่ดิน ไร่บ้าน ไร่ญาติ ไร่งาน ไร่ชีวิตสังคม ไม่มีชุมชนก็ไม่มีวัฒนธรรม ชีวิตเขาก็สลายไป เป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก ถ้าจะเหลือแต่ทซากวัฒนธรรมอยู่ในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น

๑๕) การพัฒนาโดยรักษาชุมชนไว้นั้น อาจารย์ฉัตรทิพย์ เสนอว่า ต้องทำทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ ระดับชุมชน จะต้องมี

- การพึ่งตนเอง
- การพึ่งระหว่างหมู่บ้านด้วยกัน
- การสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนโดยอาศัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาเป็นตัวสร้าง

จิตสำนึก ระดับรัฐ

- ต้องเปลี่ยนรูปแบบ
- เปลี่ยนสำนึก

๑๖) การเปลี่ยนรูปแบบนั้น รัฐจะต้องเปลี่ยนเป็นรัฐระดมพีหรือระดมพีสังคมนิยม ในบางลักษณะ ลักษณะของหมู่บ้าน มีความเป็นชุมชนหรือสังคมนิยมในตัว รัฐทำอย่างไรจึงจะใกล้ชิดชาวบ้าน รัฐจะต้องลดความเป็นระบบราชการลง ต้องเรียนรู้จากท้องถิ่น ไม่ใช่ไปยึดเยียดให้ ต้องเปลี่ยนแนวคิดที่ว่าหมู่บ้านพึ่งรัฐ เป็นการยอมรับความจริงว่า รัฐเป็นกาฝากพึ่งหมู่บ้านตลอดเวลา เมื่อรัฐเปลี่ยนรูปแบบแล้วต้องมีมาตรการหลายอย่างตามมา เช่น การปฏิรูปที่ดิน การเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต การสลายพวกนายทุน เจ้าที่ดินท้องถิ่น เมื่อปรับปรุงสิ่งเหล่านี้แล้ว รัฐต้องกลับไปทำหน้าที่จัดบริการสาธารณะ และเป็นตัวของตัวเองในการติดต่อกับชาวต่างประเทศ

ในการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยคนหลายกลุ่มมาช่วย ชาวบ้าน ปัญญาชน ชนชั้นกลาง

๑๗) อาจารย์ฉัตรทิพย์ให้แนวปฏิบัติถึงการพึ่งตนเองของชุมชนว่า จะเป็นไปได้ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไข 6 ประการ คือ

1. การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม มีสมาชิกร่วมมือกันเป็นหมู่บ้าน ตามที่เคยร่วมมือกันในอดีต
2. ต้องมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งแต่เดิมมีอยู่แล้ว ต้องรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ โดยเชิดชูประวัติศาสตร์หมู่บ้าน
3. ผลិតจิตสำนึกซ้ำ คือต้องสร้างให้แจ่มชัดต่อเนื่อง เช่น รื้อฟื้นบทบาทของคนเฒ่าคนแก่ และให้มีการสืบทอดให้แก่คนรุ่นหนุ่มสาว
4. การรวมกลุ่มควรอยู่ในรูปของสหพันธ์ คือหลายหมู่บ้านมารวมกันเป็นเขตเพื่อมีพลังในการต่อรองกับสถาบันภายนอก พ่อค้า และรัฐได้ ทั้งเป็นพื้นฐานที่จะสัมพันธ์กับชนชั้นอื่นในสังคม
5. มีการประสาน ถ่ายเว้าวัฒนธรรมกันระหว่างชาวบ้านกับชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ชาวบ้านถ่ายเอกลักษณ์ที่ดีของตนให้กับชนชั้นกลางในด้านการแบ่งปัน ช่วยเหลือ สมณะ อหิงสา ในขณะที่เดียวกัน ชาวบ้านก็รับวัฒนธรรม ความเป็นผู้นำเรื่องข่าวสาร เทคโนโลยีจากชนชั้นกลาง วัฒนธรรมเจ้าขุนมูลนายก็จะต้องปรับเปลี่ยน

6. เป็นชุมชนที่รักษาสภาพแวดล้อมที่สมดุลย์ ถ้าหากมีการทำลายธรรมชาติจะมีปัญหาเรื่องคุณภาพชีวิตตามมา

๑๘) ในหัวข้อนี้ เรื่องจิตสำนึกเป็นเรื่องที่ อาจารย์ฉัตรทิพย์เน้น และย้ำว่าศาสนาก็สอนให้คนรักชาติ เช่น คำสอนของท่านพุทธทาส และคาดหวังว่าถ้าชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างที่หลายหมู่บ้านทำสำเร็จ เช่น ของผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม และที่นักศึกษาเอกชนอย่าง คุณอภิชาติ ทองอยู่ ทำที่บ้านโสกน้ำขาว ขอนแก่น จะทำให้ระดับชาติก็พึ่งตนเองได้ และจะทำให้ทุกคนมีชีวิตอยู่ได้ และมีชีวิตที่ดีขึ้นด้วยพื้นฐานของมนุษยการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับพื้นฐาน ย่อมมีความเป็นไปได้สูง รวมทั้งสามารถรักษาวัฒนธรรมส่วนที่ก้าวหน้าเอาไว้ได้

๑๙) ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ผู้ใหญ่บ้านแห่งบ้านห้วยหิน ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้เสนอทางออกที่เรียกว่า "วนเกษตร" หรือที่ศาสตราจารย์หมดประเวศ วัชสี ท่านเรียกว่า "พุทธเกษตรกรรม" ซึ่งหมายถึงการเกษตรแบบผสมผสาน

นักศึกษาคงจะจำเรื่องราวของผู้ใหญ่วิบูลย์ได้ ในบทอ่านเรื่อง สายพานชีวิต ผู้ใหญ่วิบูลย์คือหนึ่งในจำนวนเกษตรกรอีกมหาศาล ที่ได้รับผลกระทบจากระบบการผลิตเพื่อส่งออก ซึ่งแทนที่จะทำให้ร่ำรวย กลับเป็นหนี้สิน วัฒนธรรมชุมชนเสื่อม การปลูกพืชชนิดเดียวการใช้ปุ๋ย ทำให้ระบบนิเวศน์วิทยาเสีย เกิดมลภาวะ ผู้ใหญ่วิบูลย์ท่านกล่าวว่า "ตลอด 20 ปี ที่ปลูกเพื่อขาย ชีวิตผมไม่เคยมีอิสระ ชาวนาเดี๋ยวนี้อาจต้องทำแล้วให้คนอื่นกิน ต้องพึ่งเขาตลอด"

จากการไต่ตรองถึงคุณค่าในการพึ่งตนเอง ที่ชาวบ้านเคยมีก่อนระบบเกษตรสมัยใหม่จะเข้ามา และสันโดษธรรมในพุทธศาสนา ทำให้ผู้ใหญ่วิบูลย์ขายที่ดินประมาณ 200 ไร่เศษ เพื่อใช้หนี้ที่เกิดจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ แล้วขายได้ไม่คุ้มทุน ท่านเหลือที่ดินประมาณ 9 ไร่ ใช้ทำเกษตรกรรมแบบพึ่งตนเอง ที่เรียกว่า "วนเกษตร" และมีความสุขอยู่กับครอบครัว

๒๐) ผู้ใหญ่บุญลอยอธิบายความหมายของ "วนเกษตร" ว่า วน แปลว่า ป่า เกษตร นั้นทางพุทธศาสนา หมายถึง ดิน วนเกษตรจึงหมายถึงการใช้ดินทำประโยชน์ให้มี

-8-

สภาพเป็นป่า หรือที่เรียกกันว่าการจัดระบบนิเวศน์ ให้สิ่งต่าง ๆ เกิดความสมดุลย์ ตามธรรมชาติ การจัดระบบวนเกษตรคือ ทำให้เกิดลักษณะการเกษตรแบบสมดุลย์มีสภาพคล้ายป่าที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เมื่อพืชเกิดขึ้นเป็นธรรมชาติ ก็จะเริ่มมีแมลง นก สัตว์ต่าง ๆ มาอาศัย ชีวิตเราก็จะเกี่ยวกับพืชและสัตว์อยู่ร่วมกันได้ไม่เบียดเบียนกัน ก็เกิดความสมดุลย์ทางอารมณ์ เกิดความเมตตา เริ่มมองเห็นว่ามนุษย์น่าจะมี ความเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความคิดจะช่วยเหลือกัน มิติทางสังคมของวนเกษตรก็จะ เกิด ท่านว่าจริง ๆ แล้ว การทำวนเกษตรก็เหมือนกับการปฏิบัติธรรม คือ "เมื่อเรา เข้าถึงระดับหนึ่งของวนเกษตร ก็เหมือนกับเราได้ปฏิบัติธรรมระดับหนึ่ง เราเห็นผล ปฏิบัตินั้น"

๒๑) พืชที่ท่านปลูกจะมีทั้งประเภทใช้เป็นอาหารและยา มีสมุนไพรมากกว่า 500 ชนิด รวมทั้งปลูกไว้ศึกษา มีทั้งไม้ยืนต้น ล้มลุก และพืชคลุมดิน ท่านว่าตอนแรกก็คง จะต้องปลูกอะไรที่เรากินได้เร็วไปก่อน

๒๒) เรื่องสำคัญของวนเกษตร คือการเปลี่ยนวิธีคิด ถ้ายังคิดถึงระบบตลาด อยากรวย ก็ทำไม่ได้ แต่ถ้าวิธีคิดเปลี่ยนเป็นว่า ปลูกพืชเพื่อรับใช้ชีวิต ตัวเรา ครอบครัว เราดูว่าจะมีอาหารกิน ต้องให้มีกินเสียก่อน เหลือกินเอาไปขาย ไม่ขึ้นกับ ระบบตลาด ถ้าปรับวิธีคิดได้ ก็เริ่มทำได้โดยมาพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เช่น ดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศ ซึ่งทำได้ไม่ยากเลย

๒๓) ผู้ใหญ่บุญลอยสรุปว่า วนเกษตรเป็นไปได้ในภาคเกษตรกรรม เป็นทางออกให้ เกษตรกรรายย่อยได้ เป็นระบบที่คอยสนองความต้องการในเรื่องการกินอยู่ได้ ทั้ง ในระยะแรก ระยะกลางและระยะยาว เพราะว่าวนเกษตรไม่ต้องลงทุน ไม่ขึ้นกับ ระบบตลาด เพราะพึ่งพาตนเอง หมุนเวียนตามระบบธรรมชาติของพืชสัตว์ ที่สำคัญ คือ จะให้ความรู้สึกอ่อนโยนทางอารมณ์ มีเมตตา ธรรมชาติเป็นตัวเปลี่ยน ความสัมพันธ์ของคน ถ้าเราแย่งกันใช้ธรรมชาติที่มีอยู่จำกัด ก็สร้างศัตรู ความขัดแย้ง เป็นความรุนแรง เป็นปัญหาสังคม

ถ้าหากเราฟื้นฟูธรรมชาติขึ้นมา จะมีอยู่อย่างเหลือเฟือ อยู่ได้สบาย ๆ ก็ทำให้คน
เอื้อเฟื้อกันมากขึ้น เอื้ออาทร มีเมตตาต่อกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากขึ้น

-9-

๒๔) การผลิตแบบวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ ทำให้ชาวบ้านอิมท้อง เมื่อมีเวลว่างก็
ฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชนได้ มีเวลาหาพระปรึกษาหารือกันในเรื่องเด็กและคนชรา
อาชญากรรมก็หายไป บ้านผู้ใหญ่วิบูลย์กลายเป็นมหาวิทยาลัยชาวบ้านที่มีคนมาดู
งานอยู่เสมอ

๒๕) แนวความคิดแบบวนเกษตรของผู้ใหญ่วิบูลย์ เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของความ
พยายามในหมู่ผู้นำชาวบ้าน ทั้งพระแลฆราวาส ที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตัวเองและอยู่รอด
ได้ในสังคมปัจจุบัน ผู้ที่สนใจอาจหารายละเอียดได้จากหนังสือทิศทางหมู่บ้านไทยและ
หนังสือต่าง ๆ ของมูลนิธิหมู่บ้านหรือมูลนิธิโกมล คีมทอง

๒๖) องค์กรพัฒนาเอกชนหรือที่มักเรียกกันเป็นตัวย่อในภาษาอังกฤษว่าเอ็นจีโอนี้มี
บทบาทสำคัญมากขึ้นในทุกประเทศของโลกปัจจุบัน และคาดกันว่าจะเป็นองค์กรที่มี
บทบาทสำคัญเคียงคู่กับรัฐในอนาคต

๒๗) อย่างไรก็ตาม ควรเข้าใจความหมายของเอ็นจีโอให้ถูกต้องด้วย คำแปลใน
ภาษาไทยที่เรียกว่าองค์กรพัฒนาเอกชน ทำให้เกิดความเข้าใจไขว้เขวได้ว่า หมายถึง
เฉพาะองค์กรเอกชน รวมตัวกันไปนำหรือหนุนช่วยการพัฒนาของกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส
เช่น ชาวชนบทหรือชาวสลัมเป็นต้น แต่แท้ที่จริงแล้วเอ็นจีโอหมายถึงองค์กรของ
ประชาชนในหลายรูปแบบ ที่เข้าไปดำเนินกิจการต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตของผู้คนเป็นไป
อย่างสงบสุขหรือได้รับความเป็นธรรมมากขึ้น แทนที่รัฐ

๒๘) องค์กรของกลุ่มผู้คุ้มครองผู้บริโภค ซึ่งอาจมีหลายกลุ่มและมีกิจกรรมหลายประ
เภทก็ถือว่าเป็นเอ็นจีโออย่างหนึ่ง ดังเช่นกลุ่มที่จัดทำคณะละคร.... ซึ่งจะตระเวน
แสดงละครให้เด็ก ๆ ไม่ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาสินค้า เพราะการโฆษณาจะสร้าง
ความจำเป็นเทียมขึ้นแก่ผู้คน ถ้าไม่สำนึกในเรื่องนี้ก็จะเกิดความอยากอย่างแรง และ
ต้องหาทางบำบัดความอยากนั้นให้ได้ ดังเช่นการโฆษณาน้ำอัดลมซึ่งเป็นความจำเป็น
เทียมโดยแท้

๒๙) หากกลุ่มในละแวกบ้านหนึ่ง ๆ จัดการกันจนสามารถผลัดเปลี่ยนกันใช้รถเพียงคันเดียวเพื่อไปทำงานประจำวันได้อย่างยืนนาน ก็อาจถือได้ว่ากลุ่มประหยัดน้ำมันนี้เป็นองค์กรพัฒนาเอกชน หรือเอ็นจีโอในรูปแบบหนึ่ง

-10-

๓๐) กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเช่นกรีนพีซหรือเวิลด์วอตช์ ก็เป็นเอ็นจีโออีกประเภทหนึ่ง รวมทั้งองค์กรนิรโทษกรรมสากล ซึ่งเป็นกลุ่มเอนที่คอยตรวจสอบการละเมิดสิทธิมนุษยชนของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และทำรายงานประจานให้โลกได้ล่วงรู้ถึงการละเมิดนั้นๆ

๓๑) แน่นอนว่าการที่เอกชนจัดองค์กรเพื่อไปหนุนช่วยการพัฒนาของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสก็เป็นเอ็นจีโอด้วย แต่ไม่ใช่เป็นเอ็นโเพื่อเพียงลักษณะเดียวเท่านั้น

๓๒) ความเฟื่องฟูของเอ็นจีโอในโลกสมัยปัจจุบันเกิดขึ้นจากการที่รัฐไม่มีสมรรถภาพเพียงพอที่จะเข้ามารับผิดชอบปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกสมัยใหม่ได้ทุกอย่าง โดยเฉพาะเรื่องที่กระทบชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน จำเป็นที่เอกชนต้องเข้าไปจัดการให้แก่ตนเองหรือให้แก่กันและกัน ไม่อาจปล่อยให้เป็นภาระของรัฐได้แต่ฝ่ายเดียวอีกแล้ว

๓๓) ตัวอย่างที่ชัดเจนของความไม่มีสมรรถภาพของรัฐก็คือเรื่องขยะ การนำขยะจากชุมชนไปขจัดนั้นในสมัยหนึ่ง รัฐอาจรับผิดชอบทำได้โดยไม่มีปัญหาแต่อย่างใด แต่ปริมาณขยะที่เพิ่มพูนขึ้น เพราะวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปและชุมชนขยายตัวขึ้นเป็นมหานครมหึมาดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้นั้น ทำให้ต้องจัดการขยะกันอย่างประณีตกว่าเก่า เช่นลดปริมาณขยะลงด้วยการเอาวัสดุจากขยะกลับมาใช้ใหม่หรือผ่านกระบวนการผลิตใหม่หรือการแยกขยะตามวัสดุเพื่อการขจัดที่ไม่เกิดมลพิษ ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงความสำนึกของผู้คนในเรื่องของคุณภาพสิ่งแวดล้อม ซึ่งทำให้ต้องจัดการขยะกันอย่างระมัดระวังมากขึ้น

จะเห็นได้ว่า การจัดการขยะด้วยการลดปริมาณลงและการแยกขยะไว้ใช้และทำลายอย่างถูกวิธีนั้น เป็นสิ่งที่ไม่มียุติธรรมสามารถทำได้ ความสำเร็จใจการกำจัดขยะชนิดที่ประหยัดทรัพยากรจึงเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต้องมืองค์กรของเอกชนเข้ามามีส่วน เช่นรับเอาวัสดุที่สามารถหมุนเวียนใช้หรือผลิตใหม่ได้ไปส่งโรงงาน, การแนะนำหรือกดดันให้ผู้ผลิตผลปริมาณของบรรจุภัณฑ์ของสินค้าลง เพื่อลดปริมาณขยะ ฯลฯ เป็น

ต้น และให้หลายประเทศในโลกมีกลุ่มเอ็นจีโอทำงานประเภทนี้อย่างเข้มแข็ง

๓๔) เอ็นจีโอที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสมาชิกโดยตรง ย่อมมีปัญหาไม่มากในการหาแรงงานและทุนมาใช้เพื่อดำเนินการ เพราะสมาชิกได้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมอยู่

-11-

แล้วก็ย่อมจะเสียสละเพื่อการนี้ได้ง่าย ดังเช่นการดำเนินงานของคณะกรรมการอาคารห้องชุด ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากเจ้าของห้องชุดร่วมอาคาร อันเป็นองค์กรที่กฎหมายกำหนดไว้

ในส่วนเอ็นจีโอที่ไม่ได้เกิดขึ้นจเพื่อรับใช้ประโยชน์เฉพาะหน้าของสมาชิกการดำเนินงานเป็นไปได้ด้วยเงินและแรงงานบริจาคของผู้ที่เห็นพ้องต้องกันกับเป้าหมายขององค์กร

๔๕) แหล่งเงินทุนของเอ็นจีโอประเภทนี้มีได้สามทางคือ

ก) จากองค์กรเอ็นจีโอใหญ่ ๆ ซึ่งมีทุนมาก หรือจากองค์กรระหว่างประเทศซึ่งอาจเป็นหรือไม่ได้เป็นของรัฐบาลก็ตาม

ข) จากรัฐที่องค์กรนั้นทำงานอยู่ ในหลายประเทศมีการจัดงบประมาณไว้สำหรับเอ็นจีโอโดยตรง ในประเทศไทยก็เริ่มมีการแบ่งงบประมาณลงมาถึงเอ็นจีโอบ้างเหมือนกัน แต่ยังมีปริมาณน้อยมาก

ค) จากการเรียไ้รจากสาธารณชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ

๓๖) ในประเทศที่เคยชินกับการทำงานขององค์กรประชาชน เช่นในสหรัฐหรือยุโรป ตะวันตก การเรียไ้รจากสาธารณชนเป็นแหล่งรายได้สำคัญของเอ็นจีโอหลายองค์กร ฉะนั้นจึงอาจคาดเดาได้ว่า ในอนาคตการเรียไ้รในลักษณะนี้คงจะมีในเมืองไทยมากขึ้น ดังเช่นในปัจจุบันก็เริ่มมีการทอดผ้าป่าเพื่อช่วยให้วัดได้ทำงานพัฒนาชุมชนหรือทอดผ้าป่าต้นไม้เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ในการปลูกป่าเป็นต้น

๓๗) เราอาจมองการเรียไ้รเช่นนี้ว่าเป็นภาษีอีกรูปแบบหนึ่งในชีวิตสมัยใหม่ แต่เป็นภาษีให้เราเสียตามความสมัครใจโดยไม่บังคับ

ในขณะที่เราถูกบังคับให้เสียภาษีแก่รัฐ และเราก็รู้ว่ารัฐไม่สามารถใช้ภาษีที่เราเสียไปได้อย่างคุ้มค่า หรือบางกรณีไม่สามารถใช้เงินภาษีไปทำสิ่งที่รัฐควรทำ ด้วยซ้ำ การเรียไ้รของเอ็นจีโอซึ่งคงจะมีมากขึ้นในอนาคตนั้นจึงเป็นระบบภาษีที่เกิดขึ้นมาแข่งขัน

กับระบบภาษีของรัฐ

ในบางประเทศจึงหลบเลี่ยงความขัดแย้งของระบบภาษีทั้งสองนี้ โดยการอนุญาตให้ผู้จ่ายเงินแก่ตนเองสามารถนำเอาไปหักภาษีที่พึงเสียแก่รัฐได้อย่างกว้างขวาง

-12-

๓๘) แนวคิดที่กล่าวมานี้ก็เป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ 4 กลุ่มเท่านั้น ยังมีแนวความคิดของกลุ่มอื่นอีก เช่น ความเห็นของนักวิชาการ เช่น ดร.ปิ๋ว อึ้งภากรณ์ หรือความเห็นของกลุ่มอนุรักษ์นิยม เป็นต้น